

Grenzen dicht of Groot-Hongarije?

Orbán moet kiezen

Het Verdrag van Trianon (1920) is een van de vijf vredesverdragen die de overwinnaars van de Eerste Wereldoorlog sloten met de verliezers. Trianon is het minder bekende broertje van het Verdrag van Versailles met Duitsland. De meeste Hongaren noemen het ook vandaag de dag nog het 'dictaat' dat Hongarije ten onrechte werd opgelegd. Door het Verdrag van Trianon verloor het land namelijk twee derde van zijn grondgebied en kwamen drie miljoen Hongaren in de buurlanden te wonen. De huidige premier Viktor Orbán wil hen graag herenigen met het moederland maar, constateert **Ivo van de Wijdeven**: de hekken die hij bouwt om vluchtelingen aan de grenzen te weren, staan dit ideaal in de weg.

'Trianon' is in de rest van Europa lang zo bekend niet als in Hongarije. Het begrip duikt vandaag de dag vooral op in de retoriek van de extreemrechtse partij Jobbik. Partijleider Vona Gábor studeerde psychologie en geschiedenis en speelt slim in op een van de grootste trauma's uit de recente geschiedenis van Hongarije. Jobbik werd in 2003 opgericht en wist bij de laatste parlementsverkiezingen in 2014 zo'n eenentwintig procent van de stemmen binnen te halen met een ultranationalistisch en op z'n zachtst gezegd xenofob verkiezingsprogramma. De groei van Jobbik ging de afgelopen jaren vooral ten koste van de Fidesz-partij van zittend premier Viktor Orbán. Fidesz boekt sinds 1998 successen met een conservatief programma dat de nadruk legt op traditionele Hongaarse normen en waarden. Vooral na de economische crisis van 2008 is dat een welkome boodschap gebleken in Hongarije, waar het geloof in de Europese Unie

De prikkeldraadbarrière bij de grens tussen Hongarije en Servië die vluchtelingen moet tegenhouden.

een gevoelige knauw heeft gekregen. In reactie op de opkomst van Jobbik is Orbán een nog nationalistischer koers gaan varen. Zo verzet hij zich sinds het begin van de vluchtelingencrisis tegen de opvang van wat zijn regering steevast 'illegale immigranten' noemt. Die opstelling kan rekenen op scherpe kritiek vanuit Brussel, maar zorgt ervoor dat Fidesz in het neogotische parlamentsgebouw in Budapest de absolute meerderheid stevig in handen weet te houden. Sinds Orbán de grenzen heeft gesloten voor vluchtelingen, lijkt het tij in de opiniepeilingen gekeerd. Maar de premier zou Jobbik pas echt de wind uit de zeilen nemen door vooruitgang te boeken op het dossier 'Trianon'.

Geen schoonheidsprijs

Hongarije was vóór 1918 onderdeel van het Oostenrijks-Hongaarse imperium in Centraal-Europa. Sinds 1867 stond het als koninkrijk binnen de Habsburgse

dubbelmonarchie op gelijke voet met het keizerrijk Oostenrijk. Ruim een maand na de moord op aartshertog Frans Ferdinand door een Bosnische Serviër op 28 juni 1914 in Sarajevo begon Oostenrijk-Hongarije, met Duitse steun, aan een militaire invasie van Servië. Doordat de Russen en Fransen garant stonden voor de Servische territoriale integriteit en de Duitsers zich van twee kanten bedreigd voelden, brak de Eerste Wereldoorlog uit. Deze verliep desastreuus voor Oostenrijk-Hongarije en aan eind van de oorlog werd de keizer aan de kant gezet.

Hoe dan ook zure gezichten

Hoewel de Hongaren beweerden dat zij tegen hun wil door de Oostenrijkers waren meegesleurd in het krijgsgewoel, vonden de overwinnaars dat Hongarije als een van de twee rechtmatige erfgenamen van de dubbelmonarchie niet ongestraft mocht blijven. Tijdens de vredesconferentie in Parijs besloten Franse en Engelse diplomaten twee derde van het Hongaarse grondgebied toe te wijzen aan Tsjechoslowakije, Roemenië, Joegoslavië, Italië en zelfs aan Oostenrijk. Hongarije kromp van 282.000 naar 93.000 vierkante kilometer. Van de tien miljoen Hongaren kwamen er drie miljoen als minderheid net buiten de nieuwe grenzen terecht. Ook economisch kreeg Hongarije een zware klap. Het land verloor vijf van de tien grootste steden, een belangrijk deel van zijn omvangrijke spoorwegnet en cruciale industrie- en mijnbouwgebieden. De verontwaardiging was groot. De Hongaren vonden dat er met twee ma-

ten werd gemeten, omdat het in de Veertien Punten van de Amerikaanse president Woodrow Wilson vervatte zelfbeschikkingsrecht

Kritische Hongaarse kijk op het Verdrag van Trianon. Geallieerde graaihandsen trekken Hongarije uiteen; grote groepen Hongaren (Magyar) moeten voortaan buiten de landsgrenzen wonen.

voor alle volken – een belangrijke basis voor de naoorlogse vredesverdragen – niet voor hen leek te gelden. Internationaal zijn historici het erover eens dat het Verdrag van Trianon absoluut geen schoonheidsprijs verdient. Ze zijn echter tevens van mening dat het erg moeilijk zou zijn geweest een betere oplossing te vinden voor alle wensen die vlak na de Eerste Wereldoorlog leefden onder de verschillende volken in Centraal- en Oost-Europa. Het Hongaarse deel van de dubbelmonarchie telde achttien miljoen inwoners: naast tien miljoen Hongaren ook acht miljoen mensen met een andere nationaliteit. Hoe de grenzen ook zouden zijn getrokken, het had altijd zure gezichten opgeleverd.

Aansluiting bij Hitler

Tussen de wereldoorlogen stond het Hongaarse buitenlandse beleid geheel in het teken van het terugwinnen van het verloren grondgebied. Dit was ook een belangrijke drijfveer voor dictator Miklós Horthy, die van 1920 tot 1944 als regent over het Koninkrijk Hongarije heerste, om aansluiting te zoeken bij Hitler en Mussolini. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wist Horthy grondgebied te heroveren, maar als bondgenoot van nazi-Duitsland behoorde Hongarije na de oorlog opnieuw tot de verliezers. Het moest het heroverde gebied weer inleveren en de grenzen van Trianon werden hersteld.

Na de Tweede Wereldoorlog kwam Hongarije als communistische volksrepubliek in de Sovjet-invloedsfeer terecht. De communistische partij beschouwde het Verdrag van Trianon als een non-issue. Het gaf immers geen pas om met broedervolken te bakkeleien om grondgebied. De gedachte aan Groot-Hongarije moest plaatsmaken voor het ideaal van de communistische heilstaat. Maar na de val van het IJzeren Gordijn keerde het onderwerp al vrij snel terug op de politieke agenda. De eerste, centrumrechtse premier van postcommunistisch Hongarije, József Antall, verklaarde vlak na zijn aantreden in 1990 dat hij 'in spirituele zin' premier van alle vijftien miljoen Hongaren was – dus ook van de minderheden in de buurlanden. Hoewel deze door de jaren heen steeds kleiner zijn geworden, hebben ze in

Anti-Trianondemonstratie in 2007.

sommige landen nog steeds een aanzienlijke omvang. Bij volkstellingen in 2011 vormden Hongaren respectievelijk 8,5 en 6,5 procent van de bevolking van Slowakije en Roemenië.

Jobbik heeft die 2,5 miljoen Hongaren in het buitenland geadopteerd. Regeringsspartij Fidesz heeft daar goed naar gekeken en streeft nu ook naar 'de eenmaking van de Hongaarse natie over alle grenzen heen'. In 2010 heeft het Hongaarse parlement met een overweldigende meerderheid 4 juni, de datum waarop in 1920 het Verdrag van Trianon werd ondertekend, uitgeroepen tot 'Dag van Nationale Saamhorigheid'. Daarnaast hebben Hongaren in het buitenland bij een grondwetsherziening in 2011 actief en passief stemrecht in Hongaarse parlementsverkiezingen gekregen – een ontwikkeling die vooral in Slowakije argwanend werd gadeslagen.

Herwaardering van een dictator

In de Hongaarse politiek speelt geschiedenis een grote rol. Sinds 2013 is het verboden de zogenaamde Stefanskroon te beledigen. Deze is volgens de overlevering gedragen door Stefanus de Heilige (975-1038), die in het jaar 1000 tot eerste koning van Hongarije werd gekroond. Ten tijde van de dubbelmonarchie werden de gebieden die vanuit Budapest werden bestuurd, de Landen van de Heilige Hongaarse Stefanskroon genoemd.

Daarna gebruikte Horthy de kroon als historische rechtvaardiging voor de Hongaarse aanspraken op het in 1920 verloren gebied. Net als tijdens het interbellum is de Stefanskroon tegenwoordig weer hét nationale symbool van Hongarije.

Wie eraan twijfelt dat Orbán een nationalistische boodschap wil uitdragen, kan gaan kijken in het Nationaal Museum in Budapest, dat is gewijd aan de geschiedenis van Hongarije. In zaal 17 wordt gesteld dat de grootmachten er met het Verdrag van Trianon voor zorgden dat Hongarije 'weerloos was tegen de langzaam maar zeker groeiende invloed van nazi-Duitsland'. Zaal 19 is gewijd aan de 'succesvolle herziening' van het verdrag en de daaropvolgende verschrikkingen van de Duitse en de Sovjetbezetting.

Bovendien pleit het historische onderzoeksinstituut Veritas, dat de regering-Orbán in 2014 in het leven heeft geroepen, voor een herwaardering van het bewind van Horthy. Veritas doet er alles aan om de dictator in een positief daglicht te plaatsen, de misstanden tijdens zijn regime onder het tapijt te vegen en Hongarije te afficeren als een onschuldig slachtoffer van nazi-Duitsland en de

Sovjet-Unie. Tot woede van de Hongaarse oppositie.

Idealen onverenigbaar

Overal in Hongarije, op posters en T-shirts, kom je afbeeldingen van Groot-Hongarije tegen. De politicus die dit ideaal een stukje dichterbij weet te brengen, kan rekenen op ongekennde populariteit. Daarom is het opmerkelijk dat Orbán er in 2015 voor koos de grenzen te sluiten uit angst voor vluchtelingen. Door het grondgebied van Hongarije zo duidelijk af te bakken met metershoge hekken en prikkeldraad is ook de afstand tot de Hongaarse minderheden in de buurlanden groter geworden. Zo heeft de Slowaakse premier Robert Fico aangekondigd eveneens een hek te gaan bouwen langs de grens met Oostenrijk en Hongarije.

Orbán's idealen lijken daarom onverenigbaar met elkaar. Hij verzet zich uit naam van nationale soevereiniteit te vuur en te zwaard tegen de Europese Unie, maar die vormt met haar open grenzen en samenwerking juist een 21ste-eeuwse oplossing voor het probleem van de Hongaarse

Propagandafoto genomen tijdens de her-inlijving van de noordwestelijke provincie van Roemenië Transsylvanië (Erdély) bij Hongarije in 1940.

Struikelen met hoofd en hart

In 1867 kwam de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije tot stand. Op 8 juni werd de Oostenrijkse keizer Franz Josef I gekroond als koning van Hongarije. Op deze afbeelding poseert hij te paard met de stefanskroon, 8 juni 1867. Inzet: de kroon, die tegenwoordig in Hongarije niet beledigd mag worden.

minderheden. Orbán lijkt te kiezen voor een zuiver Hongaars Hongarije en voor meer rechten voor Hongaren in de buurlanden. Dat is een echt 20ste-eeuwse oplossing, met naar alle waarschijnlijkheid een zeer geringe kans van slagen.

Ivo van de Wijdeven is historicus en politiek analist. Onlangs verscheen bij uitgeverij Spectrum zijn boek *De rafelranden van Europa* over de complexe geschiedenis van de Europese grenzen. Hij werkt momenteel aan een boek over Oost-Europa in het interbellum.

VERDER LEZEN

- **B.K. Király, P. Pastor en I. Sanders (red.)**, *Essays on World War I: Total war and peacemaking, a case study on Trianon. War and society in East Central Europe*, Vol. VI, Columbia University Press, 1982

Monumenten zijn vaak indrukwekkender als ze minder zichtbaar zijn. Neem de zalmkleurige stèles in de duinen tussen Haarlem en Zandvoort. Sommige zijn slechts met moeite te vinden, alsof iemand ze met opzet in het struikgewas heeft verstopt. Dat is niet zo: ze staan op de plaatsen waar kort na de oorlog mannen en vrouwen werden gevonden die door de Duitsers waren gefusilleerd. Wie de moeite neemt de tekst op zo'n gedenkteken te ontcijferen, leest bijvoorbeeld: 'Hier lagen 25 vermoorde verzetslieden.' Het laat niemand onberoerd, getuige ook de steentjes die andere wandelaars erop hebben gelegd. Het meest aangrijpend zijn ongetwijfeld de *Stolpersteine*, de 'struikelstenen' waarmee gedeporteerde joden, sinti, roma en andere slachtoffers van het nationaalsocialisme worden herdacht. Ze bevinden zich altijd in de directe nabijheid van de voormalige woningen van de verdwenen personen. Het fenomeen begon in Duitse steden, maar tegenwoordig vind je ze ook in België, Nederland en in andere Europese landen. Ze brengen de vermoorde mensen meer nabij dan de officiële, grote gedenktekens; als je oog tijdens een wandeling op straat opeens op zo'n messing steentje valt, met daarin de naam en het lot van een slachtoffer – 'Hier woonde Frits van Gelder,' lees je bijvoorbeeld, 'gedood 1943 in Auschwitz' – schrik je even, alsof het net gebeurd is. Dat is ook precies de bedoeling van de bedenker, de Duitser Gunter Demnig. 'Men struikelt in het hoofd en met het hart,' zo verklaarde hij zijn vinding. Nergens springen de *Stolpersteine* zo in het oog als in Berlijn. Niet omdat er meer liggen dan in andere Duitse steden, maar door het contrast tussen de bescheiden minimonumentjes en het immense monument daar tussen de Brandenburgertor en de plek waar eens Hitlers Rijkskanselarij stond. Overweldigend is dit monument voor de vermoorde Joden van Europa zeker, maar of de 2711

Foto Rinke Lammerink

betonblokken even effectief zijn als de kleine struikelstenen?

En zo kom je als vanzelf terecht bij een gedenkteken in wording dat beslist geen struikelsteen zal zijn: het zogeheten Namenmonument, een door de architect Daniel Liebeskind ontworpen strook blauwgekleurd beton van 400 meter, waarop de namen moeten komen van alle 102.000 Nederlandse Holocaustslachtoffers. Aanvankelijk zou het in het Amsterdamse Wertheimpark worden neergezet, waar al het spiegelende Auschwitzmonument van Jan Wolkers staat, maar na hevige protesten krijgt het nu elders in de stad een plaats. Wat moet je met zoiets groots? Ik kom er niet uit en vraag het aan Frieda Menco, overlevende van Auschwitz. 'Ik ben heel blij dat het niet in het Wertheimpark terecht komt,' zegt ze. 'Waar

ze het nu bouwen, aan de Weesperstraat, is het beter op zijn plaats. Van daar zijn veel joden gedeporteerd.' Ze denkt even na en vervolgt: 'Toch krijg ik een onrustig gevoel van het Namenmonument. Maar ja, je kunt er natuurlijk niet tegen zijn.'

'Ik krijg een onrustig gevoel van het Namenmonument'

Frieda Menco

Beter laat de ambivalentie zich niet verwoorden. Niemand kan ertegen zijn, maar het is moeilijk enthousiasme op te brengen voor het volgende kolossale gedenkteken van de Holocaust. Dan toch liever de kleine, amper zichtbare struikelstenen, waarvan er nog duizenden moeten worden gelegd.